

UDC 004.5

SCOPUS CODE 1801

<https://doi.org/10.36073/1512-0996-2024-2-177-186>

მთვარე - თვლისა და ანგარიშის პროცესების ინსპირატორი

გელა ღვინეფაძე პროგრამული ინჟინერიის დეპარტამენტი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი, საქართველო, 0160, თბილისი, მ. კოსტავას 77
E-mail: gvinepadzegela@gmail.com

რეცენზენტები:

ლ. იმნაიშვილი, სტუ-ის ინფორმატიკისა და მართვის სისტემების ფაკულტეტის პროფესორი, ტექნიკის მეცნიერებათა დოქტორი

E-mail: l.imnaishvili@gtu.ge

ბ. ცხადაძე, სტუ-ის საგამომცემლო სახლ „ტექნიკური უნივერსიტეტის“ სპეციალისტი, ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი

E-mail: b.tskadadze@gtu.ge

ანოტაცია. ცივილიზაციების დაბადება-განვითარების პროცესში მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა ციურ სხეულებზე დაკვირვებამ. მნათობების მოძრაობის ტრაექტორიებზე დაკვირვების და დაფიქსირების აუცილებლობა, დროის მოკლე თუ შედარებით ხანგრძლივ პერიოდში, უპირველეს ყოვლისა, განაპირობა ადამიანის ადგილზე დაფუძნებამ და სამიწათმოქმედო სამუშაოებმა. საქმე ის არის, რომ ცხოვრების ახალი წესი მოითხოვდა ამ სახის სამუშაოების ჩასატარებლად საჭირო ვადების დადგენასა და შემოწმებას. შესაბამისად, საჭირო იყო თვლისა და გაანგარიშებათა პროცესების სრულყოფა, საბოლოო ჯამში კი - მათ ბაზაზე გარკვეული მეცნიერული დარგებისათვის საფუძვლების შექმნა და განვითარება. ცნობილია, რომ უძველესი ქართული ტომები სწორედ სამიწათმოქმედო საქმიანობის

ავანგარდში იყვნენ, რასაც ლოგიკურია მოჰყვა შესაბამისი დატვირთვის მქონე ენის პლასტების შექმნაც. განხილულია ამ მიმართულებით გაგრძელებული ავტორისეული კვლევების ახალი შედეგები.

საკვანძო სიტყვები: ანგარიში; ეტიმოლოგიური კვლევები; თვლა; ინტერდისციპლინური მიდგომა; ლინგვისტიკა; მთვარე.

შესავალი

მთვარე – დედამიწის ერთადერთი ბუნებრივი თანამგზავრი, მეცნიერთა გამოკვლევებით, დაახლოებით 4.5 მილიარდი წლის წინ წარმოიშვა მარსის ზომის მქონე უცნობი ობიექტის დედამიწასთან შეჯახების შედეგად.

ეს ციური სხეული უდიდეს გავლენას ახდენდა და ახდენს ჩვენს პლანეტაზე მიმდინარე პროცესებზე, რაც ადამიანმა ძალიან დიდი ხნის წინ შეამჩნია. მკვლევართა ნაწილის ვარაუდით, ეს მოხდა ჯერ კიდევ 27 000 წლის წინ, როდესაც ჩვენმა შორეულმა წინაპარმა დაიწყო ამ მნათობის ერთიმეორის მონაცვლე ფაზების, ხოლო უფრო ადრინდელ პერიოდში, მთელი წლის განმავლობაში, მზის ამოსვლა-ჩასვლის წერტილების დაფიქსირება.

არქეოლოგების მიერ ამ პროცესების დამადასტურებელი არაერთი არტეფაქტია აღმოჩენილი. მხედველობაში გვაქვს გამოქვაბულის კედლებზე დატანილი ნახევარმთვარეების მწკრივი თუ ქვებსა და ძვლებზე დატანილი შესაბამისი სახის ჭდეები, რითაც საფუძველი ჩაეყარა მთვარის კალენდრებს [1].

სურ.1

ფრიად საყურადღებო ინფორმაციას გვაწვდის მკვლევარი გიორგი გიგაური, რომელიც წერს, რომ ბოლო ხანებამდე ქართულ სოფლებში დროსა და ამინდის შესახებ ინფორმაციის მოძიებას, მზისა და მთვარის ჩრდილებზე დაკვირვების მეშვეობით,

მემარგედ წოდებული სპეციალურად გამწესებული კადრი ემსახურებოდა [2].

ყოველივე ეს დაგვირგვინდა ადამიანის მიერ მთვარის ზედაპირზე ფეხის დადგმით და ჩვენი უახლოესი ციური მეზობლის ახალი, უფრო ინტენსიური შესწავლის ეტაპის დაწყებით.

ამჯერად ჩვენი ინტერესის საგანია გავერკვეთ შემდეგ საკითხებში:

1. *უხსოვარი დროიდან მოყოლებული, მნათობების, უპირველეს ყოვლისა კი მთვარის მიმართ ადამიანის მიერ გამოჩენილმა ცხოველმა ინტერესმა რამდენად შეუწყო ხელი თვლისა და ანგარიშის პროცესების ჩამოყალიბება-სრულყოფას;*
2. *რა წვლილი მიუძღვის ამ საქმეში ჩვენს წინაპრებს - ქართველურ ტომებს.*

ძირითადი ნაწილი

თვლის პროცესის ჩამოყალიბებისათვის სათავე, ჩვენი ვარაუდით, კიდევ უფრო შორეულ წარსულში უნდა ვეძებოთ, ვიდრე ადამიანი მნათობების მიმართ ზემოთ აღნიშნულ ინტერესს გამოიჩენდა და დააფიქსირებდა კიდევ, მაგალითად, მთვარის ფაზების მონაცვლეობის სახით.

აქვე მკაფიოდ უნდა აღინიშნოს ის უმნიშვნელოვანესი როლი, რომელიც შეასრულა **წყლის ფენომენმა** მთვარის „არასტანდარტულ“ მოძრაობებთან კავშირში და არამარტო ამ მიმართებით, **დედამიწაზე სიცოცხლის გაჩენისა და ცივილიზაციების დაბადება-განვითარების პროცესში.**

შევნიშნავთ, რომ სწორედ ეს საკითხებია განხილული სხვადასხვა დროს ჩვენ მიერ გამოქვეყნებულ შრომებში [2-5].

მოგვყავს ერთ-ერთიდან შემდეგი, დასკვნითი სახის ამონარიდი [3]:

„წყლის ფენომენის გამორჩეულობის შესახებ, უპირველ ყოვლისა, ის ფაქტი მეტყველებს, რომ ჩვენს პლანეტაზე სიცოცხლე ოკეანეში ჩაისახა.

ამასთან, სპეციალისტები თვლიან, რომ ეს უდიდესი მოვლენა ვერ შედგებოდა, რომ წყალს, ამ საოცარ, მრავალი ასპექტით გამორჩეულ და ბოლომდე დღეისთვისაც კი შეუსწავლელ ნივთიერებას, არ გააჩნდეს 70-მდე უნიკალური თვისება.“

აღნიშნულ შრომებში განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობოდა ენის (ენების) დაბადება-განვითარების თემას, სადაც ნათლად ჩანდა წყლის ფენომენის ფუნდამენტური როლი კაცობრიობისათვის ამ უაღრესად საჭირო საკომუნიკაციო საშუალების შექმნაში.

მოვიყვანოთ შესატყვისი შინაარსის მქონე, რამდენადმე მოდიფიცირებულ-შემოკლებული ციტატა კიდევ ერთი ნაშრომიდან:

„წყლის ცნებიდან, როგორც ფესვური ელემენტიდან, ენების წარმოშობის შესახებ ჩვენ მიერ შემუშავებული თეორია ეთანხმება ბიბლიურს და დროსა და სივრცეში დიდად დაცილებული ხალხების მითოლოგიურ წარმოდგენებს. კერძოდ, მათ მიხედვითაც იმ მტკიცებებს, რომ უძველესი ადამიანები თავდაპირველი ენის (ენების) ლექსიკურ მარაგს ქმნიდნენ წყლის ცნებასთან რაიმე სემანტიკურ კავშირში მყოფ არსთა, მათი ქმედებებისა და ატრიბუტების, ... სახელდებისათვის“.

ამას გარდა, ხაზი გაესვა იმ გარემოებას, რომ ჩვენ მიერ შემოთავაზებული თეორია არ ეწინააღმდეგებოდა ამ პრობლემის შესახებ აქამდე არსებულ მეცნიერულ შეხედულებებს და თითოეული

მათგანი უდავოდ შეიცავდა რაციონალურ მარცვალს, ხოლო წყლის თეორია, უბრალოდ, მათი დამაკავშირებლის როლში გამოდიოდა.

რაც მთავარია, მიგვაჩნია, რომ წყლის თეორია, ფაქტობრივად, აღმოჩენილი ჰქონდა დიდ მეცნიერ ნიკო მარს, ჩვენ კი მხოლოდ გავაგრძელებთ მისი გზა.

საქმე ისაა, რომ მარსიულ 4-ელემენტოვან მოძღვრებაში არგუმენტებად მოხმობილ, სხვადასხვა ენაზე არსებული ტერმინებისაგან შემდგარი მწკრივების ელემენტებს ერთმანეთთან სწორედ წყლის ცნება აკავშირებდა!

აქვე საჭიროა აღვნიშნოთ შემდეგი მნიშვნელოვანი გარემოება:

ჩვენ მიერ ჩატარებული კვლევებისათვის დამახასიათებელი მთავარი განმასხვავებელი ნიშანი როგორც ნ. მარსის, ისე სხვა მკვლევართა მიდგომებისგან გახლდათ ის, რომ ენის (ენების) საწყისი მარაგის სათავედ მოვიაზრებდით და ვეძიებდით არა პირველ სიტყვას ანუ რომელიმე კონკრეტულ ბგერათა კომპლექსს (რომლის სახელდებაც, სავარაუდოდ, უწინარეს ყოვლისა, უნდა დასჭირვებოდა ჩვენს შორეულ წინაპარს), არამედ **ც ნ ე ბ ა ს**.

...

შემდეგ, სავსებით ბუნებრივია, ჩავთვალოთ, რომ ცივილიზაციების დაბადებისა და წინსვლის ისტორიასთან მჭიდრო კავშირში იყო და არის ადამიანის გონებრივი შესაძლებლობის, მისი ინტელექტის სრულყოფის პროცესიც.

საინტერესოა, რომ დედამიწაზე დღესაც კი ბინადრობენ ისეთი ტომები, რომლებისთვისაც ნატურალური რიცხვების არეალი განისაზღვრება მხოლოდ სამი რიცხვით - ცნებით:

ერთი, ორი და ... ბევრი!

ენის (ენების) წარმოშობა-განვითარების ამსახველი, ჩვენ მიერ შემუშავებული სამსაფეხურიანი სქემის თანახმად, ამ პროცესის მესამე ეტაპზე – ეპოქაში, როდესაც ადამიანი მკვიდრდება ადგილზე, ხელს ჰკიდებს სოფლის მეურნეობას, აშენებს დასახლებულ პუნქტებს, ქალაქებს, ქმნის სახელმწიფოებს, აგებს პირამიდებს, საკულტო ობიექტებს, ლოგიკურია, რომ ადამიანის ინტელექტის სრულყოფის პროცესი დიდად უნდა დაჩქარებულიყო!

ვთვლით, რომ, პირველ რიგში, ეს პროგრესი უნდა დატყობოდა *თვლისა* და *ანგარიშის* პროცესებს, რაც განპირობებული იქნებოდა მთვარისა და მზის (მომდევნო ეტაპზე პლანეტების) მოძრაობის აღმწერი, დროსა და სივრცეში ამ მნათობთა ტრაექტორიების დამაფიქსირებელი საჭირო ხერხების სრულყოფით.

განსახილველ თემას უკავშირდება ადრინდელ ნაშრომებში ჩვენ მიერ წამოყენებული შემდეგი ჰიპოთეზა, ერთი შეხედვით, ასეთი „შეუსაბამო“ ფაქტის ასახსნელად:

გამარჯვებული რელიგიების წარმომადგენლები თავიანთი საკულტო ობიექტებისათვის – ეკლესიებისათვის, მეჩეთებისათვის, როგორც წესი, სწორედ იმ ადგილებს ირჩევდნენ, სადაც მანამდე აგებული იყო ახალ ეპოქაში უკვე შერისხული, წარმართული ღვთაებების თავყანისცემისათვის განკუთვნილი ძეგლები!

აქვე შევნიშნავთ, რომ ამ საკითხთან დაკავშირებით ინტერესს იწვევს ეს ენობრივი, ერთი შეხედვით, კაზუსი – სიტყვა *წარმართს* დღეს აშკარად *უკუღმართის* მნიშვნელობა აქვს მინიჭებული.

ამის მიზეზი, ვთვლით, უნდა ყოფილიყო შემდეგი გარემოება:

ეს ადგილები, ზოგჯერ უხსოვარი დროიდანაც კი, მნათობებზე, მათ ტრაექტორიებზე დაკვირვების პუნქტებს წარმოადგენდა, და, ჩვენი ვარაუდით, პროცესის გასაადვილებლად თითქმის ყველგან სამი ობიექტისგან ფორმირებულ, თავისებურ სამკუთხედსაც ქმნიდა, რომელთაგან მთავარი პუნქტი – **ქვასვეტი** დროთა განმავლობაში რომელიმე წარმართული ღვთაების თავყანისცემის ობიექტი ხდებოდა.

ქრისტიანობის დამკვიდრების შემდეგ უძველესი **ქვასვეტები** ჯერ იქცა **ქვაჯვრებად**, შემდეგ – ეკლესიებად [4].

მთვარის ფაზებზე დაკვირვების წესებისა და შედეგების ასახვისათვის შემოღებული ტერმინები რომ ენათა მარაგების შევსებას იწვევდა, ამის შესახებ არაერთი მოსაზრებაა ლინგვისტების მიერ გამოთქმული.

აღნიშნულ თემასთან დაკავშირებით, ინტერდისციპლინურ მიდგომებზე დაყრდნობით, წამოყენებული გვაქვს მეტ-ნაკლებად არგუმენტირებული ეტიმოლოგიური ვერსიები შემდეგი ტერმინებისათვის:

ლუმბა, ნავი, ლაბა, ზომა, ანგარიში, Λάμβδα, Οὐλύμπος, number, nimbus, mensura, new, ... [3].

ამასთან, ჩატარებული კვლევებისას დიდწილად ამოვდიოდით ქართველურ ენებში „შემალული“ არტეფაქტებიდან!

და აქ გასაკვირი არაფერია:

ჩვენმა წინაპრებმა თუ ყველაზე ადრე არა, ხომ ერთ-ერთმა პირველებმა მოჰკიდეს ხელი სამიწათმოქმედო სამუშაოებს, რაც ვადების განსაზღვრა-შემოწმებისათვის სწორედ მნათობებზე დაკვირვებას მოითხოვდა.

შესაბამისი დატვირთვის მქონე ტერმინებისათვის საწყისი ფესვების – ეტიმონების ძიებისას ამ შემთხვევაშიც ვეყრდობოდით ზემოხსენებულ ენების წარმოშობა-განვითარების სამსაფეხურიან სქემას, უპირველეს ყოვლისა მის პირველ საფეხურს – წყლის თეორიას.

რაც შეეხება უშუალოდ *თვლისა* და *ანგარიშის* პროცესებთან დაკავშირებული ტერმინების შექმნა-დამკვიდრებაში მთვარის, როგორც ინსპირატორის როლს ლინგვისტები ინდოევროპულ ენებში სწორედ ამ მნათობის სახელწოდებას მიიჩნევენ *თვის* აღმნიშვნელი ტერმინების ეტიმონად. კერძოდ, ისინი ლათინურ სიტყვა **Mensis**-ს უკავშირებენ პროტონდოევროპულ, ასევე *მთვარისა* და *თვის* აღმნიშვნელ **méh₁ns-*ს. მკვლევრები გამოთქვამენ ვარაუდს, რომ ბოლო ტერმინი შესაძლოა მომდინარეობდეს ცნება „გაზომვის“ აღმნიშვნელი *meh₁ სიტყვისაგან. ამასთან, გულისხმობენ, რომ სწორედ მთვარის ფაზებს შორის მონაკვეთებს იყენებდა ადამიანი დროის საზომ ერთეულებად [3].

აღნიშნავთ, რომ ამ ვარაუდის განსამტკიცებლად, ქართველურ ენებში გვხვდება ბევრი საინტერესო ტერმინი, რომლებსაც, თავის მხრივ, სხვა ენებშიც მოეძებნება „ახლობლები.“

სურ. 2

ჩვენი ვარაუდით, სურათზე წარმოდგენილი, 29,25–29,83 დღე-ღამის განმავლობაში, მთვარის ფაზების ამსახველი რომაული ციფრების შემადგენელი **I, II და III** ელემენტების მარტივი გრაფიკული

სახის ინსპირატორად უნდა ქცეულიყო თითებით თვლის პროცესი (რომელსაც დღესაც კი ხშირად მიმართავს ადამიანი).

ამასთან, **I, II, III, IV** სიმბოლოებით აღნიშნავდნენ მთვარის ზრდად ფაზებს, ხოლო **VI, VII, VIII**-ით – კლებადს.

რაც შეეხება მთვარის საცხე ფაზის აღმნიშვნელ **V** სიმბოლოს, იგი ასოციაციას იწვევს გაშლილ ხელთან და ეს თემა გარკვეული მოსაზრებების წამოყენების საშუალებას იძლევა [3].

ეს სიმბოლოები დღეს რომაული (ლათინური) ციფრების სახელით მოიხსენიება. თუმცა, მკვლევრების მიერ დადასტურებულია, რომ რომაელებმა ისინი ეტრუსკებისგან გადმოიღეს, მათ კი, ასევე სპეციალისტებისვე ვარაუდით, პროტოკელტებისაგან (სიმბოლოების ნაწილი მაინც) [6].

...

კაცობრიობის, ცივილიზაციების ისტორია ზიგზაგურ გზასთან იწვევს ასოციაციას და არა მაგისტრალთან.

სხვადასხვა ეპოქაში ხან ერთი ერი აღწევდა წარმატებას ამა თუ იმ სფეროში, იქნებოდნენ ისინი ჩინელები, შუმერები, ეგვიპტელები, ბერძნები, რომაელები თუ მაიას ტომები და ხან მეორენი, რომლებიც წინამორბედებს ამ ჭაპანის გაწევაში ენაცვლებოდნენ.

დადასტურებული ფაქტია, რომ ქართველურ ტომებს წარსულში, დღევანდელთან შედარებით, გაცილებით მეტი ის არეალი ეკავათ, რომელიც შემდგომ ხანებში ინდოევროპელთა საცხოვრისად იქცა. თურქული მოდგმის ტომები ამ ტერიტორიებზე სულ რაღაც ათასამდე წლის წინ დამკვიდრდნენ.

ახალმოსულები, ადგილობრივი მოსახლეობის მიწების მისაკუთრებასთან ერთად მათი ენებისგან გარკვეულ ტერმინებსაც ითვისებდნენ. ეს სავსებით ბუნებრივი მოვლენაა, მით უფრო იმ ფაქტის მხედველობაში მიღებით, რომ მომთაბარეობის ნაცვლად ისინი ადგილზე დამაგრებული ცხოვრების წესზე გადადიოდნენ. ეს ძირეული სიახლე სამიწათმოქმედო საქმიანობასთან იყო დაკავშირებული, რაც ასტრონომიულ მოვლენებში გარკვევასა და მათ გათვალისწინებას მოითხოვდა, ეს კი, თავის მხრივ, თვლისა და ანგარიშის ხაზით, მანამდე არსებული უნარების გაცილებით მაღალ საფეხურზე აყვანას.

ის, რომ გეორგიანები ამ სფეროშიც მნიშვნელოვან ცოდნას ფლობდნენ, ამის შესახებ მეტყველებს უძველესი დროიდან დღემდე შემორჩენილი არცთუ ცოტა ნივთიერი და ენობრივი არტეფაქტი. ოღონდ აქ სამუშაო კიდევ ბევრია, რათა მოძიებული მასალებიდან „მტკერი იქნეს მოცილებული“ .

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, შესაბამისი დატვირთვის მქონე ტერმინები მხოლოდ მთვარის ფაზებზე დაკვირვების შედეგად არ შექმნილა. კერძოდ, ვთვლით, რომ აღნიშნულ პროცესსაც **წყლის ფენომენმა** დაუდო სათავე, რაც, უპირველეს ყოვლისა, გამოიხატა *ერთი, ორი* და *ლუწი* ცნებებისათვის სახელების დარქმევით, როგორც შემდგომ ხანებში - მთვარისა და მისი ფაზების სახელდება-ადრიცხვით.

ამ საკითხთან მიმართებით განსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსია ის ფაქტი, რომ **მრავალ ენაში წყლისა და მთვარის ღვთაებების სახელწოდებები ერთმანეთთან ეტიმოლოგიურ კავშირშია!**

სტატისის მთავარ თემას - *მთვარის როლს თვლისა და ანგარიშის პროცესებთან დაკავშირებული ტერმინების შექმნაში* - ქვემოთ უფრო მეტად

განვავრცობთ ქართველურ ენებში მოძიებული ზოგიერთი, ამ მიმართულებით საინტერესო ტერმინის განხილვის შედეგად.

მნიშვნელოვანია ყურადღება მივაქციოთ ქართველურ ენებში დიდი ხნის წინ დამკვიდრებულ იმ ტერმინებსაც, რომლებიც, ჩვენი ვარაუდით, ასევე მეტყველებს ასტრონომიული მოვლენების როლის გავლენაზე ადამიანის საქმიანობასა და, შესაბამისად, მისი ლექსიკური მარაგის გამდიდრებაზე.

ქვემოთ მოცემულია ახალი ეტიმოლოგიური ვერსიები, შესაბამისი დასაბუთებით, შემდეგი ტერმინებისთვის:

1. **ნუსხა.** ამ, როგორც ქვემოთ განხილული სხვა, მეტად საინტერესო ტერმინისათვის რაიმე ეტიმოლოგიური ვერსია არ არსებობს. ადვილი შესამჩნევია, რომ ეს ტერმინი შინაარსობრივად სიისა და თვლის ოპერაციებს უკავშირდება.

ამავე დროს არ გამოვრიცხავთ, რომ ამ ტერმინიდან მომდინარეობდეს სიტყვა *მონუსხვაც* და იგი საკრალურ ქმედებებთან იყოს კავშირში, კერძოდ აღნიშნავდეს წარმართული ღვთაებისათვის განკუთვნილ შესაწირავზე ნიშნის დადებას. მოგვყავს ციტატა ნაშრომიდან:

„მთვარის კულტთან გაიგივებულ ღვთაებათეთრ გიორგის საქართველოში ხარს სწირავდნენ. მკვლევართა აზრით, ამ რიტუალის შესრულებისას ჩვენი წარმართი წინაპრები შესაწირი ცხოველის ნამგალა მთვარის ფორმის რქებზე სანთლების დანთებით სწორედ მთვარისადმი პატივისცემას გამოხატავდნენ“ [3].

2. **ნუსხა-ხუცური.** რამდენიმე ასპექტით, დიდ ინტერესს იწვევს ზემოთ განხილულ *ნუსხა* ტერ-

მინთან მჭიდროდ დაკავშირებული ეს კომპოზიტი.

2.1. უძველეს და მომდევნო პერიოდებში ყველაზე მეტი ცოდნის მქონე გახლდნენ სწორედ კულტმსახურნი – ბერები, ხუცესები. ამასთან, ერთ მომენტსაც უნდა გაესვას ხაზი – ბევრი რამ თავიანთი ცოდნიდან გარე თვალისგან უნდა დაეფარათ და ეს ხდებოდა არამართო საქართველოში. მაგალითად, იმ ფაქტის მოყვანაც კმარა, რომ ეგვიპტელმა ქურუმებმა კარგად იცოდნენ, როდის მოხდებოდა მზის დაბნელება (და ზოგჯერ ძალიან მოხერხებულადაც იყენებდნენ ამ ცოდნას...);

2.2. ცნობილი ფაქტია, რომ კულტმსახურნი ფლობდნენ და წარმატებით იყენებდნენ დაფარული დამწერლობის ხერხებსაც. სწორედ შორეულ ეპოქაში ჩაეყარა საფუძველი დღეს ასე მოთხოვნად დარგს – კრიპტოგრაფიას. მეტიც, მკვლევრების მტკიცებით, ჩვენი ხუცესნი ასაიდუმლოებდნენ თავიანთ საკრალურ ცოდნას, რისთვისაც წარმატებით იყენებდნენ **ანბანს**.

ქართული სინამდვილიდან მოგვყავს ინფორმაციის დაფარული სახით შენახვის რამდენიმე მაგალითი:

- ასტრონომ გიორგი თევზაძის კვლევებით დასტურდება, რომ რუსთაველი ფლობდა ინფორმაციას ჩვენი სამყაროს ჰელიოცენტრულობის შესახებ – იმის შესახებ, რომ სწორედ პლანეტები (ცდომილები), მათ შორის დედამიწა ბრუნავს მზის გარშემო და არა პირიქით, ასევე რათანამიმდევრობითაა დაცილებული იმ პერიოდისათვის ცნობილი პლანეტები მნათობისაგან

და ყოველივე ამას შეფარული სახით გვატყობინებს თავის ქმნილებაში!

- მკვლევრებმა შეამჩნიეს, რომ გენიალური პოეტის მიერ მეტაფორად გამოყენებული ტერმინები - *მ-ცხრა-ლი* და *გავსებული* - მთვარის შესაბამის ფაზებზე მიგვანიშნებს! [7,8].

სავარაუდოდ, სწორედ ასეთი ცოდნის დაფარვის საჭიროებით უნდა აიხსნას ის გარემოება, რომ თითქმის დავიწყებას მიეცა, რომ ქართველები ქრისტიანობის დამკვიდრებამდეც ფლობდნენ როგორც დამწერლობას, ისე მასთან მჭიდროდ დაკავშირებულ თვლისა და ანგარიშის წესებს, რომელთა ცოდნა აუცილებელი იყო მნათობებზე დაკვირვებისას.

3. **ნიში** (მეგრ.) - მომცრო ნავს აღნიშნავს და მასთან კავშირშია შემდეგი სიტყვები:

მენიშოლი (menišoli), მენიშე (meniše, “boatman”), ონიშოლი (onišoli, “port, harbour”).

თვით ტერმინი *ნავი* ქართულში ნასესხებ სიტყვად ითვლება, მაგრამ საინტერესოა ის, რომ *ნიში* და *ნავი* ისეთი ობიექტის აღმნიშვნელი ტერმინებია, რომელთა სახელდება განაპირობა ნაკლულ მთვარესთან ფორმის მსგავსებამ.

4. მთვარესთან ამგვარივე ეტიმოლოგიური კავშირის არსებობა მეტ-ნაკლებად გამოკვეთილი სახით შეიმჩნევა სხვა ობიექტების დასახელებაშიც. ქვემოთ მოგვყავს ზოგიერთი ჩვენეული ვერსია:

4.1 **ნუში** - მცენარის სახელდება განაპირობა მისი ნაყოფის ფორმამ. გავიხსენოთ კომპოზიტი – *ნუშისთვალება*.

4.2 **ნესვი** - მიზეზი გახლდათ მისი დაჭრისას მიღებული ნაწილის ნაკლულ მთვარესთან

მსგავსება, თუმცა, შესაძლოა, ფერის ან ორივე ფაქტორის გამოც.

როგორც აღინიშნა, მნათობების ტრაექტორიებზე დაკვირვება შორეულ წარსულში იღებს სათავეს – ეპოქაში, როდესაც დღეს ჩამოყალიბებულ ენათა ოჯახებს შორის განსხვავება გაცილებით ნაკლები იყო. აქედან გამომდინარე, სტატიაში განხილულ თემასთან დაკავშირებით დასაშვებად ვთვლით, წამოვაცენოთ ჰიპოთეზა, რომელიც შემდგომი კვლევების ჩატარებას მოითხოვს:

გამორიცხული არ არის, ტერმინებს *ნუსხვა*, *ნიში...* და *next (შემდეგი, დამდეგი)* ერთი საერთო წინაპარი ჰყავდეს. საქმე ისაა, რომ -დეგ-მარცვალი ქართულ ენაშიც ფიგურირებს მსგავსი შინაარსის, მათ შორის ასტრონომიათან დაკავშირებული არაერთი ტერმინის შედგენილობაში. მათ შორისაა *არდადეგი*, რომლის არსს საბა ასე განმარტავს:

- მზე რა ლომში შევა გა(ს)ვლამდის.

ის, რომ ჩვენი წინაპრები მნათობებზე დაკვირვების შედეგად ინფორმაციის მიღებას უდიდეს მნიშვნელობას ანიჭებდნენ, ამის დასტურია შემდეგი ფაქტებიც:

1. ციური სხეულები მათ ღვთაებათა რანგში ჰყავდათ აყვანილი;
2. მითოლოგიურ გმირ ამირანის ბეჭებს *მზისა* და *მთვარის* გამოსახულებები უმშვენებდა;
3. შესაძლებელია, რომ ტერმინი *მიზანი* სწორედ მნათობების მოძრაობაზე დაკვირვების პროცესს უკავშირდებოდა და შემდეგ კომპოზიტს წარმოადგენდეს:

მიუ (სვანურად - მზე) + *ანი* (მთვარე - ასომთავრული ან);

4. ასტრონომიული დანიშნულების მქონე ობიექტები თანდათანობით წარმართული ღვთაებების თაყვანისაცემად განკუთვნილი ძეგლების ფუნქციასაც იძენდა და წლის გარკვეულ პერიოდებში მათ გარშემო ზეიმები იმართებოდა.

4.1. წარმოდგენელია ქვეყანა, რომელმაც კაცობრიობას ვაზის კულტურა შესძინა, ამ საზეიმო დღეებში რიტუალები ღვინით დალოცვის გარეშე წარმართულიყო!

4.2. შემორჩენილია ცნობები, რომ მევენახეობის კულტურით გამორჩეულ კახეთში ქორწინებისა და ნათლობის რიტუალები **მარანში** აღესრულებოდა!

ჩვენი ვარაუდით, თვით ტერმინი *მარანი* (რომელიც ვიკილექსიკონში რატომღაც სომხური წარმომავლობისად მიიჩნევა), ასევე ნათესაურ კავშირშია მნათობების ქართულ სახელებთან, ვთვლით, რომ ეს საკითხი გულდასმით კვლევებს მოითხოვს.

ცნობილია, რომ ქართველურსა და სხვა ძველ ცივილიზაციებს შორის იმ პერიოდში საკმაოდ მჭიდრო კონტაქტები და, როგორც ჩანს, ურთიერთგავლენებიც არსებობდა.

მოცემულ თემასთან დაკავშირებით, მნიშვნელოვანია რამდენიმე ფაქტი მოვიყვანოთ:

- მეცნიერები უმთავრესი ეგვიპტური ღმერთების – **თოთისა** და **ოსირისის** სახელებს ქართულენოვანი სამყაროდან წარმომდგრად მიიჩნევენ;
- *თოთი* აღიარებული იყო, როგორც **მთვარის, დამწერლობის** და **აღრიცხვის** ღმერთი!
- *თუთა* (მეგრ.) მთვარეა, ხოლო *თუთაშხა* - მთვარის დღე;

- ძველქართულში *თვის* აღმნიშვნელი სიტყვა არის *თთუე*;
- **თითბერი** - სპილენძის ფუძეზე დამზადებული ამ შენადნობის სახელდება მთვარის ფერთან შედარებითაა განპირობებული.

თოთსა და ზემოთ ჩამოთვლილ ტერმინებს შორის აშკარა კავშირები მკვლევართათვის ცნობილია. ჩვენ გვსურს, აღრიცხვიანობის საქმეში ხაზი გავუსვათ მთვარის როლს და დამატებით დავსვათ კითხვები:

- ტერმინი *თოთო* ხომ არ აღნიშნავდა ახალ მთვარესაც?
- *თვის* აღმნიშვნელი ძველქართულ *თთუე* -დან მომდინარეობს ტერმინი *თვლაც*?
- ხომ არ არის აღრიცხვის პროცესებთან დაკავშირებული ტერმინები *ანგარიში* და *ანგარება* კომპოზიტები, რომლებშიც პირველი მარცვალის *ან* ძველად ჩვენში მთვარის აღმნიშვნელად გამოიყენებოდა?

დასკვნა

სტატიაში ყურადღება გამახვილებულია იმ უმნიშვნელოვანეს როლზე, რომელიც ცივილიზაციათა დაბადება-განვითარების პროცესებში შეასრულა ციურ სხეულებზე დაკვირვებამ. განიხილება ეპოქა, როდესაც ადამიანი მკვიდრდება ადგილზე. იგი ხელს ჰკიდებს სოფლის მეურნეობას, აშენებს დასახლებულ პუნქტებს, ქალაქებს, ქმნის სახელმწიფოებს, აგებს პირამიდებს, საკულტო ობიექტებს. ლოგიკურია, რომ ასეთ ვითარებაში ადამიანის ინტელექტის განვითარების პროცესი მნიშვნელოვნად უნდა დაჩქარებულიყო, რაც, პირველ რიგში, დაეტყო *თვლისა* და *ანგარიშის* პროცესებს. ეს კი განპირობებული იყო მთვარისა და მზის (მომდევნო ეტაპზე პლანეტების) მოძრაობის აღმწერ ამ მნათობთა ტრაექტორიების დამაფიქსირებელი ხერხების სრულყოფით. ასახულია ინტერდისციპლინურ მიდგომაზე დაყრდნობით მიღებული ზოგიერთი შედეგი – ახალი ეტიმოლოგიური ვერსიები ამ დატვირთვის მქონე ზოგიერთი ტერმინისათვის.

ლიტერატურა

1. Mensis. (2005). In *Wikipedia*. <https://en.wiktionary.org/wiki/mensis>
2. Ghvinepadze, G. (2020). Solution of some complex linguistic problems by interdisciplinary approach. *Works, 1*(515), 59-79 p. (In Georgian);
3. Ghvinepadze, G. (2023). Water as a phenomenon and its role in the birth and development of civilizations. *“Parallel”, 14*. Retrieved from: https://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/441428/1/Paraleli_2023_N14.pdf. (In Georgian);
4. Ghvinepadze, G. (2019). Architecture - the phenomenon of the relationship of science, religion and art. *Modern problems of Architecture and Town Planning, 10*, 89-98 pp. (In Georgian);
5. Ghvinepadze, G. (2019). Solution of some complex linguistic problems by interdisciplinary approach (for etymology of the term “Georgia”). *Works, 2*(512), 40-54 pp. (In Georgian);
6. Roman numerals. (2004). In *Wikipedia*. https://en.wikipedia.org/wiki/Roman_numerals
7. National Parliamentary Library of Georgia. (n.d). The term “მცხრალი”. In *nplg.gov.ge* <http://www.nplg.gov.ge/saskolo/index.php?a=term&d=18&t=24701>

8. National Parliamentary Library of Georgia. (n.d). The term “მცხრალი”. In *nplg.gov.ge*
<http://www.nplg.gov.ge/gwdict/index.php?a=term&d=8&t=30387>
-

UDC 004.5

SCOPUS CODE 1801

<https://doi.org/10.36073/1512-0996-2024-2-177-186>

Moon – Inspirer of Counting and Accounting Processes

Gela Ghvinepadze Department of Software Engineering, Georgian Technical University, Georgia, 0160, Tbilisi, 77, M. Kostava str.
E-mail: gvinepadzegela@gmail.com

Reviewers:

- L. Imnaishvili**, Doctor of Technical Sciences, Professor, Faculty of Informatics and Control Systems, GTU
E-mail: l.imnaishvili@gtu.ge
- B. Tskhadadze**, Doctor of Philological Sciences, Specialist, Publishing House “Technical University”, GTU
E-mail: b.tskadadze@gtu.ge

Abstract. Observations on celestial bodies played an important role in the process of birth and development of civilizations. The need to observe and fix the trajectories of the movement of lights in a short or relatively long period of time was primarily determined by the human sedentary lifestyle: one is engaged in agriculture, builds settlements, cities, creates states, erects cult objects, pyramids. It is logical that in such a situation the process of development of human intelligence is significantly accelerated and, above all, progress is achieved in the processes of accounting and reporting. This progress was largely determined by the need to observe the trajectories of the Moon and the Sun (and also planets at the next stage) and determine the corresponding data. The article presents some results obtained on the basis of a multidisciplinary approach – new etymological versions for some terms of this specific nature.

Keywords: accounting; counting; etymological studies; linguistics; moon.

განხილვის თარიღი 26.01.2024

შემოსვლის თარიღი 30.01.2024

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 10.06.2024